

HELENA RUOTSALA

Siidoista sovhooseihin

Kuolan poronhoito muutoksessa 1800–1900-luvuilla

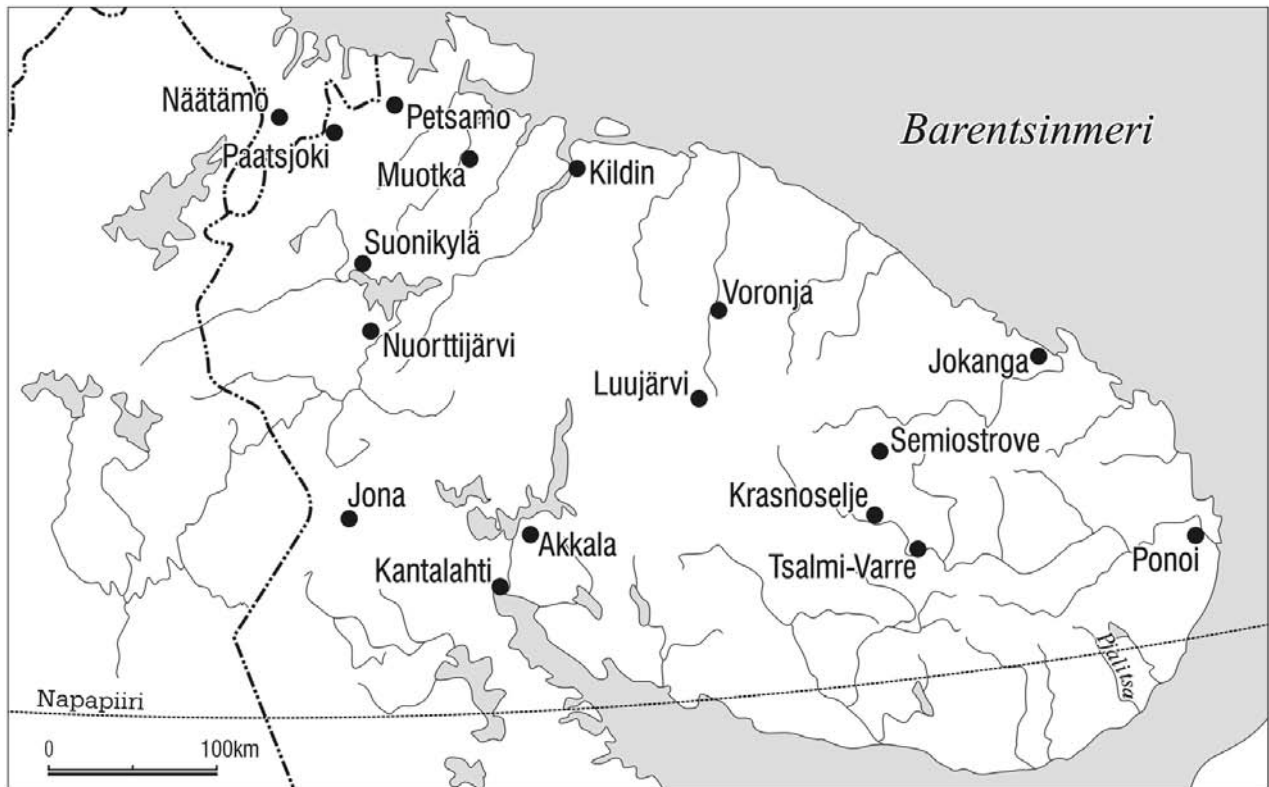
Helena Ruotsala tarkastelee Kuolan poronhoidossa 1800–1900-luvulla tapahtuneita muutoksia, ensin saamelaisten, myöhemmin myös muiden poronhoitajien näkökulmasta. Ekologisessa ympäristössä tapahtuneita muutoksia enemmän poronhoitoon ovat vaikuttaneet uudisasutus sekä harjoitettu talouspolitiikka.

■ Kun Kuolan niemimaalla lähdetään porometsään, silloin lähdetään tundralle. Ahtaasti kasvimaantieteellisesti ajateltuna tundra tarkoittaa puutonta aluetta. Arkielämässä ja poronhoidossa se on yleisnimitys paikalle, jossa poronhoitotyöt tehdään.

Suomen ja Kuolan poronhoidon välillä on sekä eroja että yhtäläisyyksiä. Historiallisesti yhteistä on muun muassa se, että molemmissa alun perin pienimuotoinen poronhoito sai väistyä tuottavamman suurporonhoidon tieltä. Länsi-Lappiin suurporonhoitoa edustava poronomadismi levisi viimeistään 1600-luvulla. Kuolaan se tuli 1880-luvulla Siperian Euroopan puoleiselta tundralta sinne muuttaneiden komien ja nenetsien välityksellä.¹ Vastaavasti kuten Suomessa niin myös Venäjän saamelaisten alkuperäinen asuinalue on ollut nykyistä suurempi, sillä heitä on asunut myös Vienan Karjalan alueella, mutta vähitellen 1700-luvulta lähtien he assimiloituivat sekä kieleltään että elinkeinoiltaan pääväestöön.²

1. Krupnik (1993) *Arctic adaptations. Native whalers and reindeer herders of northern Eurasia*, London: New England Press, 171–181.

2. Matti Pöllä (1995) *Vienan Karjalan etnisen koostumuksen muutokset 1600–1800-luvulla*, Helsinki: SKS, 201–203; Vladimir Šumkin (1990) "On the Ethnogenesis of the Sami, An Archeological View", *Acta Borealia* 2-1990, 14–18.

Kuolan niemimaa. Kartta: Arttu Paarlanti.

Kuolan niemimaan alkuperäisasukkaina saamelaiset ovat vuosisatojen aikana joutuneet sopeutumaan muiden väestöryhmien tuloon. Alueen asuttamista on osittain kuvattu rauhanomaiseksi prosessiksi, osittain valloittamiseksi, hyödyntämiselle ja riistoksi. Kuola on houkuttanut verottajia, käännyttäjiä, kalastajia, metsästäjiä, merenkävijöitä ja kauppiaita. Jo 1100-luvulla novgorodilaisia saapui Kuolan etelärannikolle. Heitä kiinnostivat turkikset ja muut metsän ja meren rikkaudet. 1400-luvulta lähtien Kuolan etelä- ja itärannikkoa ovat asuttaneet karjalaiset ja venäläiset, joita kutsuttiin pomoreiksi.³ Kirkko turvasi omat intressinsä perustamalla luostareita.⁴ Lähetystyön lisäksi kirkolla oli myös maallisempia tavoitteita kuten kaupankäynti ja saamelaisten lohenkalastusosoikeudet. Vähitellen kirkko sai haltuunsa – joko ostoin, lahjoituksin tai verovelkojen maksuna – suuria maa- ja vesialueita. Luostareiden valtavat maa- ja vesialueet rajoittivat saamelaisten elinkeinoja, ja samalla kirkko kilpaili saamelaisten kanssa sekä pyynnissä että kalastuksessa.⁵

Myös karjalaisia, suomalaisia ja norjalai-

sia muutti Kuolaan paremman elämän toivossa. Heitä houkuttelivat Jäämeren ja sisävesien kalarikkaudet, mutta kalastuksen ohella tärkeä elinkeino oli karjanhoito, jota varten uudisasukkaat asettuivat asumaan saamelaisten käyttämille alueille. Saamelaisten puolinomadinen pyyntiin, kalastukseen ja poronhoitoon pohjautuva elämäntapa vaati laajoja alueita, joten saamelaiset vastustivat suomalaisten asettautumista omille pyyntimaille.⁶ Lisää suomalaisia lähti Kuolaan 1900-luvun alkuvuosikymmeninä vallankumouksen innoittamina. Merkittävä vaikka lukumäärältään vähäinen väestöllisä oli Kuolan niemimaalle jo 1880-luvun lopussa alkanut komien muuttoaalto. Komien ja heidän mukana pororeinkeinä tulleiden nenetsien vaikutus saamelaisten elinoloihin ja kulttuuriin on ollut suuri.

Venäjän valtion intressit kaukana pohjoisessa asuvia ”toisia” kansoja kohtaan olivat moninaisia. Valtion tavoitteena ei ollut näiden kansojen tuhoaminen, vaan vieraiden tekeminen ”omiksi”. Näiden kehittymättöminä pidettyjen, pyyntielinkeinoja harjoittavien pohjoisten kansojen sivistämi-

nen ja kristinuskoon kääntäminen nähtiin tärkeäksi. Vielä tärkeämpää oli kuitenkin se, että myös pohjoiset kansat maksoivat valtiolle veroa. Kun venäläiset ja muut kauppiat, uudisasukkaat ja virkamiehet vaikuttivat pohjoisten vähemmistökansojen elämään siten, että niiden veronmaksukyky heikkeni, otti valtio roolikseen näiden vähemmistökansojen suojelemisen.⁷ Valittavathan Kuolan saamelaiset tsaarille kirkon röhkeydestä ja komien tunkeutumisesta heidän alueilleen.

Kuolan niemimaalla on 1800-luvun alussa sijainnut 21 saamelaissiitaa.⁸ Saamelaiskylä oli sukuyhteisö, jolle kuului määrätty alue, siita. Se tarkoittaa sitä paikkaa, jossa siitan jäsenet asuvat yhdessä talvikuukausien ajan. Siita tarkoittaa myös sekä yhteisöä että sen hallussa olevaa aluetta. Siita sai nimensä alueen mukaan kuten esimerkiksi Luujärvi.⁹ Perinteiset siidat olivat muodostuneet selvästi maantieteellisiksi vesistöjen rajamiksi alueiksi. Nämä siidat jakautuivat neljään eri ryhmään: kildinin-, koltan-, akkalan- ja turjansaamelaisiin, jotka kuuluvat itäsaamelaisiin.¹⁰ Eri murteiden väliset erot ovat niin suuria, että esimerkiksi kildinin- ja turjansaamen puhujat eivät välttämättä ymmärrä toisiaan vaan käyttävät venäjää lingua francana.

Läntisin ryhmä ovat kolttasaamelaiset, jotka aiemmin asuttivat myös Petsamon ja Suonikylän alueita, ja jotka muuttivat sodan jälkeen Suomen puolelle. Entisen Neuvostoliiton alueella heitä asui Nuorttijoien varrella ja Hirvasjärvellä. Suurin osa koltista ei enää asu entisillä kotiseuduillaan; Tuuloman tekojärvi hukutti nuorttjärveläisten alueet ja hirvasjärveläiset siirrettiin jo 1930-luvulla Joonan kylään, koska heidän asuinalueensa sijaitsi liian lähellä Suomen rajaa. Kildininsaamelaiset ovat suurin saamelaisryhmä. Heidän keskuspaikkansa on Luujärvi. Turjan ja akkalansaamelaiset ovat vähemmistön pieniä vähemmistöjä, turjansaamelaisen aluetta on Terin eli Turjan rannikkoalue. Akkalansaamelaiset asuivat ennen Imanterojärven rannalla Akkalassa sekä Jokostrovissa, mutta heidätkin siirrettiin 1930-luvulla kauemmaksi rajalta Joonaan.¹¹

Rajajärjestelyjen vaikutuksia Kuolan alueella

Valtioiden väliset rajajärjestelyt ovat vaikuttaneet syvästi saamelaisten elämään. Itäsaamelaisen asuttama alue on ollut Ruotsi-Suomen, Tanska-Norjan sekä Venäjän kiinnostuksen kohteena, ja jotkut itäsaamelaiset siidat maksoivat veroa jopa kahdelle tai kolmelle valtiolle. Kolttasiidat saivat vapaasti käyttää sekä Norjan että Venäjän puoleista raja-aluetta siihen asti, kunnes vuonna 1826

3. Pomori tarkoittaa rannikon asukasta, mutta se liitetään Muurmannin rannikon kalastajiin. Pomorit tunnetaan juuri Pohjois-Norjan rannikolle asti ulottuneesta kaupankäynnistä, joka kalastuksen ohella oli tärkeä elinkeino. Ks. T.A. Berštam (1983) *Russkaja narodnaja kul'tura Pomor'ja v XIX-načale XX, Etnograficeskie očerki*, Leningrad, 232; Pirjo Saariniemi (1989) *Pomorbandeln i russisk og sovjetisk historieskrivning*, Insituttt for samfunnsvitenskap, Universitet i Tromsø, 15–18.

4. Petsamon luostari perustettiin vuonna 1532, Kuolan 1540 ja Ponoin 1574.

5. N. Haruzin (1890) *Russkie lapari, Tudy etnograficeskogo otdela*, X, Moskva, 41; J.J. Mikkola (1941) *Kolttakylän arkisto. Lapin Sivistysseuran julkaisuja no 8*, Helsinki: Lapin Sivistysseura, 6–12, 51, 54; Kerstin Eidlitz (1979) *Revolutionen i norr. Om sovjetetnografi och minoritetspolitik, Uppsala Research Reports in Cultural Anthropology 1*, Uppsala universitet: Uppsala, 49, 53; Nils Storå (1993) ”De ryska klostren och Kolasamernas rätt till jakt och fiske”, teoksessa Walter Ehn et al (toim.) *Resurser, strategier, miljöer. Etnologiska uppsatser av Nils Storå*, Åbo: Åbo Akademi, 58, 72.

6. Kalevi Rikkinen (1980) *Suuri Kuolan retki*, Helsinki: Otava, 88–89.

7. S.V. Sokolovskij (1998) ”Ponjatje ”Korennoj narod” v rossijskoj nauke, politike i zakonodatel'stve”, *Sovetskaja etnografija I*, 75; Yuri Slezkine (1994) *Arctic mirrors: Russia and the Small Peoples of the North*, London: Cornell University Press, 40, 47–71; Tuula Tuisku (1999) *Nenetsien ankarat elämisen ehdot tundralta ja kylässä. Poronhoidon sopeutusstrategiat ja delokalisoitumisprosessi Nenetsiassa, Acta Universitatis Lapponiensis 23*, Rovaniemi: Lapin yliopisto, 69; Krupnik (1993) 32.

8. Karl Nickul (1970) *Saamelaiset kansana ja kansalaisina*, Helsinki: SKS, 187.

9. Väinö Tanner (1928) *Antropogeografiska studier inom Petsamo-området I. Skoltalapparna, Fennia 40*, Helsingfors: Societas Geographica Fenniae, 89; Samuli Aikio (2001) ”Mikä oli lapinkylä eli siita?”, teoksessa Kaarina Vuolab (toim.) *Kukapa se sinäkin olet? Saamen kansallispäivän seminaari 6.2.1998 Oulussa, Suomen ja saamen kielen ja logopedian laitoksen julkaisuja N:o 16*, Oulu: Oulun yliopisto, 1.

10. Itäsaamelaisiin kuuluvat Kuolan saamelaisten lisäksi myös koltat ja inarinsaamelaiset.

11. Leif Rantala (1995) ”The Russian Sami today”, teoksessa *The Barents Region*, Tromsø: University of Tromsø, 56–60.

Taulukko: Kuolan niemimaan väestökehitys 1897–1989.

vuosi	saamelaiset	%	venäläiset	%	muut	yhteensä
1897	1 736	20,0	5 276	60,8	1 667	8 676
1920	1 554	8,4	12 234	71,9	3 622	18 410
1933	1 932	1,3	141 136	94,2	6 732	149 800
1959	1 703	0,3	484 224	85,3	81 745	567 672
1970	1 715	0,2	676 319	64,6	121 493	799 527
1979	1 565	0,2	819 492	83,8	156 775	977 832
1989	1 615	0,2	965 727	82,9	197 244	1 164 589

Norja ja Venäjä vahvistivat nykyisen rajan jakaen keskenään rannikolle ulottuvat kolttien siidat. Norja sai osia Paatsjoen ja Petsamon siidoista sekä Näätämön siitan kokonaan. Tähän asti Näätämön siidan talvikylä oli sijainnut Suomen puolella, kesäkylä Norjan puolella ja lisäksi muutamilla perheillä oli ollut nautinta-alueita Venäjän puolella. Vuoden 1826 sopimuksen jälkeen Paatsojen ja Petsamon koltista tuli Venäjän alamaisia, kun taas Näätämön koltista tuli norjalaisia. Tätä perua on Norjan nykyinen pieni kolttaasaamelaisvähemmistö Näätämössä. Paatsjokiset saivat rajasopimuksen puitteissa jatkaa entisten rannikon kesäpaikkojen käyttöä aina vuoteen 1920 eli Tarton rauhaan asti. Tarton rauhan raja kulki kolttaasaamelaisten sukualueiden läpi, ja näin osa heistä valitsi kansalaisuuden sen perusteella, minkä valtion alueelle sukualueet sattuivat rajankäynnissä joutumaan. Yhteydet naapurisiitoihin katkesivat ja tästä aiheutui ongelmia. Suomi sai rajasopimuksessa Petsamon alueen, ja norjalaiset ostivat satamaoikeudet käyttöönsä 12 000 Norjan kultakruunulla. Näin Petsamon saamelaiset menettivät lopullisesti merikalastusoikeutensa.¹²

Vuonna 1751 solmitun Strömstadin rauhansopimuksen erillisosassa oli sovittu, että saamelaiset saivat vapaasti muuttaa valtakunnasta toiseen elinkeinoja harjoittaessaan. Norjan ja Venäjän välisten rajaneuvottelujen tuloksena vuonna 1852 Suomen ja Norjan välinen raja suljettiin poronhoidolta. Menetettyään Suomen puolella sijainneiden laidunten käyttöoikeuden, Norjan alamaaisina olevat porosaamelaiset siirtyivät laiduntamaan kolttien käyttämää rannikko-

aluetta aina Petsamon siidan maille asti. Kolttien poronhoito joutui näin vaikeuksiin, ja Näätämön siita menetti perinteiset laidun- ja metsästysmaat. Aivan heti rajasulkujen jälkeen he eivät kuitenkaan lopettaneet perinteistä jutaamistaan. Rajojen lopullisesti sulkeuduttua Näätämön koltat pitivät porojaan ympärivuotisessa paimennuksessa mutta laitumet eivät kestäneet sitä. Näin he vähitellen luopuivat perinteisestä toimeentulostaan sekä myöhemmin myöskin omasta kielestään ja elämäntavastaan.¹³

Suomen menetettyä toisessa maailmansodassa Petsamon alueen Venäjälle osa koltista joutui jättämään vanhat sukualueensa ja asettumaan Suomen puolelle uuteen asuinpaikkaan. Kontaktit rajan takana asuviin sukulaisiin katkesivat vuosikymmeniksi. Vasta 1980-luvun lopulta lähtien vierailut sukulaisten luo ja synnyinseuduille ovat olleet mahdollisia.

Uudisasutus voimistuu

1900-luvulla miltei kaikki taloudellinen toiminta keskittyi ainoastaan Kuolan alueen valtaviin luonnonresurssien käyttöön. Entistä Neuvostoliittoa ja sen sotilasmahtia rakennettiin paljolti myös Kuolan luonnonrikkauksien avulla, sillä siellä oli runsaasti strategisten metallimalmien esiintymiä. Murmankin rautatien valmistuttua vuonna 1916 alkoi voimakas asuttaminen ja taloudellinen hyödyntäminen. 1930-luvulla tehtiin mittavat kupari- ja nikkelimalmilöydöt Montsetundralta.¹⁴

Teollistaminen oli intensiivistä ja lisääntynyt teollisuus tarvitsi valtavat määrät uusia työntekijöitä.¹⁵ Pohjoisen luonnonvarojen hyödyntäminen tuli kalliiksi. Työvoimaa saa-

tiin perustamalla työleirejä ja vankiloita eli pakottamalla ihmisiä alueelle ilman palkkaa ja etuuksia.¹⁶ Työleirijärjestelmä teollisuuden työvoiman hankkijana lopetettiin vuonna 1953 ja pohjoiseen pyrittiin houkuttelemaan työntekijöitä muilla keinoilla. Erittäin voimakasta asuttaminen oli 50- ja 60-luvulla, jolloin väliaikaista työvoimaa tuli valtakunnan muista osista korkeamman palkan, nopeasti karttuvan eläkkeen, parempien tavaravaliokimien ja muiden etuuksien houkuttelemina.¹⁷ 1990-luvulla Neuvostoliiton hajoamisen jälkimaininkeina tehtaiden ja tuotantolaitosten sulkeminen on aiheuttanut työttömyyttä ja väestöä muuttaa pois.

Kuten oheisesta taulukosta näkyy, väestökehitys johti siihen, että melko eristyksissä eläneet alkuperäisasukkaat, saamelaiset jouduivat muiden väestöryhmien joukkoon pieneksi kielelliseksi ja kulttuuriseksi vähemmistöksi ilman erikoisoikeuksia. Kuolan saamelaisten kohdalla perusongelmana on pidetty sitä, että saamelaisilta puuttuu oma kansallinen alue. Monet vähemmistöpoliitikot ja virkamiehet pitivät 1990-luvulla tärkeänä, että Luujärven alueesta muodostettaisiin kansallinen alue.¹⁸ Saamelaisten osuus on vain 0,2 % Kuolan niemimaan koko väkiluvusta. Saamelaisten absoluuttinen lukumäärä on pysytellyt samana, vaikka 1930-luvulla heidän suhteellinen osuutensa väestöstä muuttoliikkeen vuoksi laski nopeasti. Venäjällä saamelaisia on runsaat 1800, joista Kuolan niemimaalla asuu noin 1600. Vuoden 1989 väestölaskennan jälkeen saamelaisten lukumäärä on noussut hieman, ja se johtuu 1990-luvulla tapahtuneesta etnisen identiteetin heräämisestä. Ihmiset valitsevat kansallisuudekseen saamen nyt helpommin kuin aikaisemmin. Luujärven taajamassa, jossa suurin osa saamelaisista asuu, heidän osuutensa väestöstä on ollut 1980-luvulta lähtien noin 20 %. Poronhoitoa harjoittavat Kuolassa myös komit ja nenetsit, komeja on runsaat 2 200 ja nenetsejä alle 200.¹⁹

Siitaporonhoito

Kuolan itäsaamelaisten perinteinen elinkeino on ollut puolinomadinen pyyntitalous, jossa kalastus oli toimeentulon kannalta tärkein elinkeino. 1800-luvun loppupuolella

saamelaissidoilla oli pari-kolme erilaista vuotuiskiertomallia, riippuen siitä, oliko kysymyksessä sisämaan vai rannikon siita.²⁰ Elämää rytmitti työvuosi. Se, missä kunkin vuodenaikana asuttiin, riippui vuodenaikana harjoitettavasta elinkeinosta. Toisille sidoille poronhoidosta tuli vähitellen tärkeämpi elinkeino toisten keskittyessä edelleen kalastukseen ja pyyntiin.

Luujärven siita edusti sisämaan tyyppiä; sen talvikylä sijaitsi metsäalueella, ja kesäpaikat sisäjärvien rannalla, koivumetsän ja tundran rajalla. Kiinteästä ja yhteisestä talvikylästä lähdettiin perheiden ja sukujen hallitsemille nautinta-alueille. Joillakin perheillä oli kesäpaikkojen lisäksi vielä omat kevät- ja syyspaikat, joissa harjoitettiin kevät- ja syyskalastusta.²¹

12. Haruzin (1890) 50–54; Tanner (1928) 58–62; Einar Niemi (1994) ”Østsamene – ressursutnyttelse og rettigheter”, teoksessa *Bruk av land og vann i Finnmark i historisk perspektiv: Bakgrunnsmateriale for Samerettsutvalget, NOU 1994: 21*, Oslo: Statens Forvaltningstjenestese, Seksjon Statens Trykning, 331; Jelena Sergejeva (2000) ”The Eastern Sámi: A Short Account of their history and identity”, *Acta Borealia* 2-2000, 17–18.

13. Niemi (1994) 331–344.

14. Sitä hyödyntämään perustettu Severonikkelin kairvoskombinaatti tunnetaan Suomessa paremmin Montsegorskina. A.A.Kiseljev – T.A.Kiseljeva (1995) *Istori- ja Murmanskoj Oblasti* (1917–1992 gg.), Murmansk, 76–77.

15. Metalliteollisuuden lisäksi myös Murmanskin kalateollisuutta alettiin laajentaa.

16. Vankityövoimalla on rakennettu esimerkiksi Kuolan apatiitti- ja nikkeli-kaupunkien verkosto Montsegorsk, Apatiitti ja Kirovsk. Pekka Kauppala (1998) *Venäjän pohjola. Valtiollisen asutustoiminnan synty, kukoistus ja nykytila. Tutkimuksia pohjoisesta ulottuvuudesta* No.1, Helsinki: Venäjän ja Itä-Euroopan instituutti, 19, 27.

17. Slezkine (1994) 338; Kauppala (1998) 19, 27.

18. Haastattelut on tehty vuosina 1992–1995. TKU/TYKL-arkisto, Turun yliopisto, Kulttuurien tutkimuksen laitos: TYKL-kokoelmat, käsikirjoitukset: TYKL 1.6.27/36, 46, 66, 67. Numerot viittaavat haastatteluihin.

19. L.L. Lazarev – Evgenia Patsija (1989) ”Sociala aspekter på de kolska samernas livsföring”, teoksessa Marjut Aikio (toim.) *Samesymposium*, Rovaniemi: Lapin Yliopisto, 206.

20. A.O. Kihlman (1890) ”Bericht einer naturwissenschaftlichen Reise durch Russisch Lappland in Jahre 1889”, *Fennia* 3:6, Helsinki, 25–29; Karl Nickul (1970) 17.

21. Esim. Paulaharju (1921) 30; Kihlman (1890) 30–32.

Itäsaamelaisten pieniporoinen poronhoito oli ekstensiivistä, porot kulkivat osan vuotta vapaina. Kesällä porojen palkiessa vapaina voitiin keskittyä kalastamiseen. Esimerkiksi 1890-luvulla Kuolaa kartoittaneella suomalaisten tiedemiesten retkikunnalla oli vaikeuksia saada paikallisia oppaiksi ja poroja tavaroita kuljettamaan, koska kaikki saamelaiset olivat kesällä hajaantuneet kalastamaan.²² Omavaraistaloudessa elettiesä lihan ohella tärkeitä olivat myös porosta saatavat nahat ja turkikset. Porot olivat tärkeitä veto- ja kantojuhtina sekä houkutuseläiminä peuranpyynnissä. Poronhoidossa saamelaiset käyttivät apuna porolatoja eli liemuja ja savua, jotka karkoittivat kesäisin poroja kiusaavan räkän eli hyönteiset.²³ Syksyllä lumen tultua maahan porot koottiin ja kuljetettiin talvikylän lähellä sijaitseville talvilaitumille.

Talvikylässä ollessaan saamelaiset paimensivat pieniä porotokkia kylän lähellä. Talvikylää, jossa sydäntalvi joulukuun alusta huhtikuun loppupuolelle asti vietettiin, jouduttiin 15–20 vuoden välein muuttamaan porojen laidun- ja polttopuutilanteen mukaan.²⁴ Talvikylästä tehtiin myös metsästysmatkoja. Talvikylässä ollessa hoidettiin myös kaikki yhteiset asiat. Siellä kokoontui muun muassa siidakäräjät, joissa voitiin päättää esimerkiksi kalavesien jaosta perheiden kesken. Luujärven talvikylässä oli myös kirkko pappiloinen. Sen ympärille oli rakennettu myös kirkkotupia muita kirkkossakävijöitä tai vierailijoita varten. Perheet asuivat hirsimökeissä, jotka olivat kooltaan kolme sylen mittaa.²⁵

Osa siidoista, erityisesti niemimaan itä- ja sisäosissa eli pyynnin, kalastuksen sekä sisävesistöissä että mereen laskevissa joissa ja poronhoidon yhdistelmällä. Sekä turkiseläinten että villipeurojen metsästys oli luonnollisesti tärkeää toimeentulon kannalta, mutta villipeurakantojen ehtyessä toimeentulon painopiste siirtyi yhä enemmän poronhoitoon. Poromääriä pyrittiin kasvatamaan myös kalastuksen tuotolla. Poroista vain pieni osa käytettiin teuraiksi, sillä villipeuroista saatiin liha ja turkikset. Ortodoksinen uskonto rajoitti lihan käyttöä, joten kalastus oli elintärkeää.²⁶ Eri perheiden

välillä saattoi olla suuria varallisuuseroja; köyhimmät jäsenet työskentelivät renkeinä rikkaimmilla poronomistajilla. Osa ansaitsi myös tavarankuljetuksella. Vähitellen porosta tuli talven ajaksi saamelaisille tärkein toimeentulon lähde ja myös vaurauden ja vaikutusvallan symboli.²⁷

1900-luvun alkupuolella Kuolan alueella oli myös 85 pysyvää saamelaistaloutta, ja puolipaimentolaistalouksien määrä oli vielä 286. Nämä 85 taloutta elivät maataloudella ja kalastuksella. Myös metsäteollisuus ja rautatiet työllistivät saamelaisia, sillä Murmansiin vievä rautatie valmistui vuonna 1916.²⁸ Rautatie ”söi” Kildinin kylän porojen laidunalueet niin tarkoin, että kyläläisten oli lähdettävä sieltä ja etsittävä muualta itselleen uusia asuinalueita.²⁹

Komien saapuminen Kuolan niemimaalle

1880-luvulla Siperian Euroopan puoleiselle tundralla, nykyisen Komin ja Nenetsian alueilla raivosi tuhatmäärin poroja surmannut pororutto, joka saastutti myös laitumet vuosiksi. Näin uusia, poronhoidolle sopivia alueita etsiviä komeja eli izemtsejä, joik-

22. Rikkinen (1983) 37.

23. Samuli Paulaharju (1921) *Kolttain mailta*, Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Kirja, 78.

24. Tanner (1928), 278–280.

25. Kihlman (1890) 30–31; Paulaharju (1921) 78–81.

26. Lihansyöntikielto oli voimassa miltei puoli vuotta, joskin pohjoisilla kansoilla kuten saamelaisilla oli kirkon lupa poiketa tästä kiellosta mm. syömällä lintuja. Ks. esim. J.A. Friis (1872), *En sommer i Finmarken, Russisk Lapland og Nordkarelen. Skildringer af Land og Folk*. Christiania, 203, 284.

27. T.V. Lukjanstsenko (1971) *Material'naja kultura saamov Kol'skogo poluostrova v kontse XIX–XX*, Moskva, 53, 85. I.F. Ušakov (1972) *Kol'skaja zemlja*, Murmansk, 101–103, 214, 216; N.N. Volkov (1996) *The Russian Sami, Historical-Ethnographic Essays. Dieđut 2/1996*, Kautokeino: Nordic Sami Institute, 37, 51, 63; Lukjantsenko (2000) ”Kuolan saamelaisten etnohistorian yleispiirteet 1970-luvulle tultaessa”, teoksessa Jukka Pennanen, *Jos ei ole poropaimenia, kansa häviää. Kuolan poronhoitajien sosiokulttuurinen adaptaatio 20. vuosisadalla*. Helsinki: SKS, 15.

28. Lukjantsenko (2000) 15.

29. TYKL 1.6.27/65; A Antonova (1992) ”A Saami woman's letter to the central authority of the RSFSR”, teoksessa Alexander Pika et al (eds.) *Anxious North. Indigenous Peoples in Soviet and Post-Soviet Russia. Selected Documents, Letters and Articles. IWGIA Document No.82*, Copenhagen: IWGIA, 171.

*Nuotankutoja Petsamon Suonikylässä 1932. Museo-
virasto. Kuva: Karl Nickul.*

si näitä Izma-joen alajuoksulla asuvia komeja nimitettiin, tuli ja asettui myös Kuolan niemimaalle. Tietoja Kuolassa olevista hyvistä jäkälämaista he saivat Murmanskin rannikolla kalastamassa käyneiltä.³⁰

Kuolan niemimaa sijaitsi kaukana izemtsien entisiltä palkisilta ja riski menettää koko porokarja matkan aikana oli suuri. Ensimmäisenä matkaan lähti kaksi isoa poronomistajaa, Polikarp Rothsev ja Ivan Terentjev perheineen. Heihin liittyi muita perheitä siten, että ryhmän kooksi tuli lopulta 65 henkeä. Heillä oli lähtiessä mukana noin 9 000 poron tokka ja muutama nenetsi pororenkeinä. Keväällä 1884 he ylittivät Vianmeren Kantalahden kohdalta jään ollessa jo heikkoa. Talvella 1886–87 he saapuivat Luujärvelle, vanhaan saamelaisten talvikylään, jossa silloin asui 30 saamelaisperhettä, yhteensä 118 asukasta. Vaivalloisen matkan aikana komien porotokka oli pienentynyt kolmella tuhannella päällä.³¹ Myös tämän jälkeen komien muutto jatkui vähitellen, sillä Bol'shezemel'skajan tundralla riehui toinen epidemia vuonna 1896, jonka jälkeen komeja lähti taas porotokkineen liikkeelle. Ainakin osa heistä ylitti Vianmeren laivalla Arkangelista.³² Luujärven lisäksi komeja asettui asumaan myös muualle kuten Tsalmi-Varreen. Omiksi kyliksi komit rakensivat Krasnoseljen (1921) ja Kanevkan (1923).³³

Komit tulivat ja asettuivat niemimaalle ilman viranomaisten lupaa. Huolimatta saamelaisten vastustuksesta ja esimerkiksi tsaarille kirjoitetuista valituksista komit jäivät asumaan muun muassa Luujärvelle, tosin toiselle puolelle kylää ja Virma-jokea kuin saamelaiset.³⁴ Vuonna 1897 Luujärvellä asui 116 komia ja 35 nenetsiä, mutta vuonna 1915 jo 493 komia kokonaisuudessaan ollessa 690 henkeä.³⁵ Vielä nytkin tarkasteltaessa kylän vanhaa puutaloasutusta saamelaiset ovat keskittyneet omalle alueelleen ja komit omalleen. Kerrostaloissa asutus on luonnollisesti jo sekaantunut.³⁶

Komit sopeutuivat uusille asuinseuduille siitä huolimatta, että uudet palkiset erosivat luonnonoloiltaan entisen kotiseudun laitumista. Sopeutumista auttoi se, että komien porot hyödynsivät ympäristöä eri ta-

valla kuin saamelaisten pienet porokarjat, jotka päästettiin vapaiksi kesän ajaksi saamelaisten ryhtyessä kalastamaan. Komit rakensivat itselleen isot, kaksikerroksiset talot. Niiden pihapiiristä löytyivät saunat, aitat, sarait eli varastot ja jopa säämiskäverssas. Komit myivät omia ja muilta ostamia tuotteita – lihaa, taljoja ja säämiskää – sekä Suomeen että Pietariin, jonne he kuljettivat tavaroita pitkissä pororaidoissa. Komien asettautumista auttoi heidän hyvä taloudellinen tilanteensa, jota he käyttivät diplomaattisesti myös koko yhteisön hyväksi. Esimerkiksi kun Luujärven kirkko paloi, niin varakkaat komiporomiehet lahjoittivat sekä rahaa että puutavaraa kirkon uudelleenrakentamiseksi ja myös koulun perustamiseksi.³⁷

Jo ennen tuloaan Kuolan niemimaalle komit olivat ”oppineet” poronhoidon nenetsiltä. Osin alkoholin ja muiden nenetsien tarvitsemien tavaroiden avulla he olivat saaneet nenetsit velkavankeuteen.³⁸ Näin köyhtyneet nenetsit joutuivat työskentelemään komeille palkallisina pororenkeinä. Komien harjoittama suurporonhoito tähtäsi myyntiin ja se oli tuottavaa toimintaa. Komit jalostivat nahat itse arvokkaiksi ja halutuiksi säämiskoiksi. He myös myivät itse lihat eteenpäin. Nenetsit eivät itse olleet kauppiaita, vaan he ostivat tavarat komeilta korkeaan hintaan ja myivät omat tuotteensa halvalla. Kun esimerkiksi pororutto tuhosi token, ei nenetsillä ollut mahdollisuutta hankkia uutta.³⁹

Komien ja saamelaisten välejä on luonnehdittu huonoiksi. Tosiasia on, että he elivät pitkään erillään toisistaan, sillä molemmat ryhmät hoitivat ensin poroja omalla tavallaan ja erillään. Komien vaikutusta kuvaa kuitenkin esimerkiksi se, että saamelaisten asuttaman Tsalmi-Varren kylän nimi muutettiin Ivanovkaksi sinne ensimmäisenä komina muuttaneen Ivan Ivanovits Artevin mukaan.⁴⁰ Vaikka komit olivatkin tunkeutujia, niin he olivat saamelaisia voimakkaampia monissa suhteissa. Komeilla on myöhemmin ollut parempi edustus sekä alueen että sovhoosien hallinnossa, sillä he ovat olleet sekä poliittisesti että sosiaalisesti aktiivisia.⁴¹

Komit olivat rikkaita ja taitavia poronhoitajia, mutta myös ovelia kauppiaita. Tutki-

jat ovat luonnehtineet heitä erittäin sopeutumiskykyisiksi, tietoisien solidaarisiksi keskenään, tarmokkaiksi ja häikäilemättömiksi. Kuolan komit pystyivät säilyttämään oman erikoiskulttuurinsa, koska suuri osa heistä pysyi omassa erikoistuneessa elinkeinonharjoittamisessa, poronhoidossa.⁴² Suuri osa Kuolan komeista on pitkään asunut maaseudulla ja heidän keskuudessaan on myös vähemmän seka-avioliittoja kuin saamelaiden keskuudessa. Samuli Paulaharjun 1920-luvulla muistiinmerkitsemä toteamus, että ”lappalaisen kanssa eivät syrjäänit juuri mene naimisiin” piti paikkaansa vielä toisen maailmansodan jälkeen.⁴³ Komien ja saamelaiden väliset erimielisyydet ja epäluulo heijastuivat myös koulunkäyntiin. Esimerkiksi vuonna 1912 Luujärven koulussa oli 28 oppilasta, joista vain viisi oli saamelaisia, komeja oli 19. Saamelaiset eivät halunneet päästää lapsiaan komien kanssa samaan kouluun.⁴⁴

Komien vaikutus poronhoidossa

Komien ja heidän mukanaan pororenkienä tulleiden nenetsien vaikutus saamelaiskulttuuriin on tapahtunut vähitellen. Vaikutus voimistui 1930-luvulla kollektivisoinnin myötä. Porot samoin kuin sukualueet siirrettiin kolhoosin omistukseen ja saamelaiset joutuivat luopumaan perinteisestä, vuotuiskeittoon pohjautuneesta elämisestä. Saamelaiset ja komit joutuivat työskentelemään ja asumaan tiiviimmin yhdessä. Tällöin myös heidän väliset kontaktit vahvistuivat. Komien ja nenetsien vaikutus näkyy erityisesti poronhoidossa, kuljetusvälineissä ja vaatetuksessa. Arkaainen, saamelaiden puolinomallinen poronhoito muuttui suurporonhoidoksi, jossa tuotannollisilla seikoilla oli keskeinen osuus. Tokkia kasvatettiin ja poronhoitoa harjoitettiin tuoton vuoksi.

Komien harjoittama poronhoito perustui maksimaalisen voiton tavoitteluun. Komit olivat suurporonhoitajia ja paimensivat tokaansa tiukasti ympäri vuoden. Kasvatavat porotokat tarvitsivat suurempia laitumia. Saamelaiden poromäärät olivat paljon pienempiä, ja koska ne palkivat kesäisin vaapaana, niin saamelaiden poroja ”eksyi” komien tokkiin.⁴⁵ Luonnollisesti ne porot, joi-

den korvassa oleva merkki osoitti niiden kuuluvan saamelaisille, saatiin pois, mutta tuhatpäisestä tokasta omien porojen löytäminen ei ollut helppoa. Tällaista mastaamista⁴⁶ on käytetty aseena myös muualla laidunkiiistoissa.

30. Juhani U.E. Lehtonen (1994) *Ovelat izmalaiset. Helsingin yliopiston kansatieteen laitoksen tutkimuksia* 6, Helsinki: Helsingin yliopisto, kansatieteen laitos 20;
- Z.I. Bryleva (1996) ”The History of the Kola Peninsular Komi-izhemets”, teoksessa Irja Seurajärvi-Kari – Ulla-Maija Kulojärvi (toim.) *Essays on Indigenous Identity and Rights*, Helsinki: Yliopistopaino, 160.
31. Kihlman (1890) 2; Bryleva (1996) 160–161.
32. Erään haastateltavan äiti oli syntynyt laivamatkalla. TYKL 1.6.27/36.
33. A.A. Kiseljev – T.A. Kiseljeva (1979) *Sovetskie Saamy: Istorija, Ekonomika, Kultura*, Murmansk, 5; *80 let selu Krasnočel'e* (2001) 2.; Murmanskin oblastin valtion arkisto, Kirovin aluearkisto, fond 342, 12.
34. Rikkinen (1980) 88–89; Paulaharju (1921) 30.
35. L.V. Khomits (1977) ”Netnsy i komi Kol'skogo poluostrova”, teoksessa *Etnograficheskie issledovaniia Severo-Zapada SSSR*, Leningrad: Nauka, 119; N.D. Konakov (1993) ”Ecological adaptations of komi resettled groups”, *Arctic Anthropology* Vol.30, No. 2, 98.
36. Tämä käy selvästi esille Luujärven talokirjoista vuodelta 1992. Talokirjat ovat Luujärven kunnan asuntovirastossa.
37. Paulaharju (1921) 25–27; Bryleva (1996) 163–164.
38. Tätä yleistä näkemystä komitutkijat ovat kritisoineet tendenssimäiseksi, ks. N.D. Konakov – O.B. Kotov (1991) *Etnoarealnye gruppy komi. Formirovanie i sovremennoe etnokul'turnoe sostojanie*. Moskva: Nauka, 37.
39. Lehtonen (1994) 64.
40. Jelena Sergejeva (1995) ”Kuolan saamelaiset: menneisyys ja nykyisyys”, teoksessa Tuija Saarinen & Seppo Suhonen (toim.) *Koltat, karjalaiset ja setukaiset. Pienet kansat maailmojen rajoilla. Snellman instituutin A-sarja* 19/1995, Kuopio: Snellman-instituutti, 77.
41. TYKL 1.6.27/36, 46, 50, 65, 67; Bryleva (1996) 165; Natalia Gutsol – Jevgenia Patsija (2000) ”Yhteiskunnallisen politiikan yleispiirteet Lovozeron piirikunnassa 1990-luvulle tultaessa”, teoksessa Jukka Pennanen, *Jos ei ole poropaimenia, kansa häviää. Kuolan poronhoitajien sosiokulttuurinen adaptaatio 20. vuosisadalla*, Helsinki: SKS, 70–73.
42. Nickul (1970) 192; Lehtonen (1994) 27, 48–49, 85; Seppo Lallukka (1990) *The east finnic minorities in the Soviet Union. An Appraisal of the Erosive Trends, Suomalaisen tiedeakatemian toimituksia, Sarja B* 252. Helsinki: Suomalainen tiedeakatemia, 131–135.
43. Paulaharju (1921) 27; TYKL 1.6.27/48.
44. N. Kozmin (1912) ”Po školam Laplandii”, *Dnevnik nabljudatelja, Narodnoe Obrazovanie* I, S.-Peterburg, 133–134.
45. Paulaharju (1921) 24; A.M. Khazanov (1983) ”The Kola Lapps' reindeer management”, *Production pastorale et société, Bulletin de l'écologie et anthropologie des sociétés pastorales*, No 12, 79–84.
46. Mastaamisella tarkoitetaan sitä, että pienempi porotokka imaistaan suurempaan tokkaan.

Kollektiiveissa otettiin käyttöön komien tuottavaksi osoittautunut poronhoitotapa, mutta siitä jouduttiin luopumaan 1950-luvulla koska laitumet eivät kestäneet. Tämän jälkeen palattiin saamelaisten tapaan, joka salli porojen palkia kesän ajan vapaana joko rannikolla tai tundralla. Näin porot eivät kesäaikana tallanneet arkoja talvilaitumia, jäkälikköjä.⁴⁷

Kulkuvälineenä saamelaisten käyttämä ahkio vaihtui korkeaan sanirekeen, joka valjastettiin kolmen tai neljän poron muodostaman valjakon eteen. Pohjoisen ankarat luonnonolot asettavat suuria vaatimuksia työvaatteille, jotka käyttökelpoisuutensa vuoksi ovat säilyttäneet paikkansa, mutta joiden muodoissa näkyy toisilta kulttuurireilta omaksuttuja vaikutuksia. Talvipuki-neena yleistyi hupullinen umpiturkki *maallitsa*, ja samoin poronahasta valmistettujen jalkineiden sekä koipisukkien mallit ja koristelu on lainattu komeilta ja nenetseiltä.⁴⁸

Vallankumouksen kaikuja tundralla

Venäjän vallankumouksen jälkeen pohjoiset alueet olivat eristyksissä ja vaikeuksissa, sillä kaupankäynti oli katkennut eikä pyyntielinkeinoissa välttämättömiä aseita eikä ammuksia ollut saatavilla. Saamelaisen porot olivat vähentyneet tänä aikana 70–75 %.⁴⁹ Vallankumouksen vaikutukset alkoivat vähitellen ulottua myös pohjoiseen. Vuosien 1921 ja 1923 puoluekokouksissa linjattiin, kuinka uutta kansallistamispolitiikkaa tuli viedä eteenpäin. Uudella poliittisella ja taloudellisella järjestelmällä oli huomattavia vaikutuksia alueen väestöön ja heidän elämäänsä.⁵⁰

Kansallistamispolitiikan helpottamiseksi pohjoisessa asuvat kansat yhdistettiin yhdeksi ryhmäksi, pieniksi pohjoisen kansoiksi, ”malyje narody severa”.⁵¹ Näillä kansoilla oli yhteistä juuri alhainen taloudellinen, poliittinen ja kulttuurinen taso, samanlainen perinteinen poronhoitoon, pyyntiin ja kalastukseen perustuva talousmuoto, siihen liittyvät erityispiirteet kuten nomadinen elämäntapa sekä se, että heitä oli vähän. Pohjoisista kansoista kuten saamelaisista ei ha-

luttu tehdä venäläisiä, vaan heidät oli tarkoitus saada mukaan kehityksen korkeammalle tasolle eli sosialismiin. Neuvostovaltan ensimmäistä kymmenlukua luonnehdittiin filantrooppisen holhousideologian aika-kaudeksi, jolloin avuttomia, primitiivisiä ja valistusta tarvitsevia kansoja piti huolehtia ja holhota. Tätä varten Pohjoisten asioiden komitea aloitti aktiivisen sivistyskampanjan. Komitean mielestä pohjoisten vähemmistöjen ainoat riistäjät olivat itse venäläiset, joita vastaan voitiin suojautua lisääntyneellä tiedolla ja opetuksella. Suunniteltiin kansallisia autonomisia alueita, joilla olisi poliittinen ja kulttuurinen itsehallinto. Suojelevan holhouksen kausi päättyi 1930-luvulle mennessä.⁵²

Kansalaiset saatiin aktivoitua poliittisesti perustamalla kansallisia neuvostoja. Vuonna 1928 muutamat saamelaissiidat saivat neuvoston. Samaan aikaan muualla Neuvostoliitossa perustettiin kansallisia alueita kuten Hanty-Mansian (1930) ja Nenetsian kansallinen alue (1929). Tehdyistä aloitteista huolimatta saamelaisten kansallista aluetta ei perustettu. Syyksi ilmoitettiin, että alueesta eikä sen taloudellisesta toiminnasta ollut tarpeeksi tietoa. Vuonna 1939 nämä neljä saamelaisten kansallista neuvostoa lopetettiin keinotekoisina ja muutettiin normaaleiksi kyläneuvostoiksi. 1930-luvulla perustettiin myös paikallisia puolueorganisaatioita ja aktivisteiksi tuli kansojen omia edustajia, joiden avulla pohjoisten alueiden kollektivisointi lähti liikkeelle.⁵³

Kollektivisoinnin tavoitteina oli muun muassa taloudellisen epätasa-arvon poistaminen, taloudellisten ja tuotannollisten seikkojen korostaminen sekä kannattamattomaksi ja vanhanaikaiseksi tuomitun poronhoidon uudenaikaistaminen. Kollektivisointi aloitettiin varovaisemmin ja hitaammin pohjoisilla, harvaan asutuilla nomadien alueilla kuin muualla, sillä niitä pidettiin myös kaikista eniten taloudellisesti, poliittisesti ja kulttuurisesti jälkijääneinä. Neuvostoviranomaiset tajusivat ettei pohjoisille alueille ollut 1920-luvulla helppo houkuttaa muualta väkeä poronhoitajiksi.⁵⁴

Pohjoisia alueita teollistettiin koko maan eduksi. Teollistamisen ohella oli kehitettä-

vä myös perinteisiä elinkeinoja kuten poronhoitoa, metsästystä ja kalastusta, sillä niillä oli paikallisen merkityksen lisäksi myös kansantaloudellista merkitystä. Aluksi teollisuuden ei nähty muodostavan uhkaa poronhoidolle, koska teollisuus keskittyi eri alueille kuin poronhoito, mutta jo 1960-luvun lopussa porolaitumet olivat suunnitelmissa muuttuneet fosfaatti-, nikke- li-, kulta- ja tinaesiintymiksi sekä puutavaravaroiksi. 1970-luvulla poronhoidolla sanottiin vielä menevän hyvin.⁵⁵ 1980–1990-luvuille tullessa näkemykset tästä ovat muuttuneet, kun otetaan huomioon esimerkiksi Kuolan niemimaan metallituotantolaitokset ja Keivin kyaniittiesiintymän hyödyntämistoiveet sekä Siperian poronhoitoalueilla sijaitsevien öljy- ja kaasukenttien hyödyntämisen. Kuolassa poronhoito on keskittynyt itäosiin, jotka ovat säästyneet eniten saastuttavan metalliteollisuuden vaikutuksilta, joskin Montsegorskia ympäröivän teollisuusaavikon ja Luujärven välimatka on vain 100 km.⁵⁶

Poronhoidon kollektivisointi

Yksityistä kauppaa pidettiin pahimpana syy- nä pohjoisten kansojen huonoon taloudelliseen tilanteeseen vallankumouksen aikoi- na. Pyyntielinkeinoja harjoittavien ihmisten oli myytävä osa saaliistaan, jotta he saisi- vat ostettua tarpeellisia aseita, työvälineitä tai elintarvikkeita. Monet heistä olivat riip- puvaisia eri välikäsistä, jotka ottivat oman osuutensa tuotannosta. Jotta näistä välikä- sistä päästäisiin eroon, ihmisiä kehoitettiin perustamaan kansallisia kooperatiiveja eli osuuskuntia.⁵⁷ Vuonna 1927 Kuolaan perus- tettiin ensimmäiset saamelaiskooperatiivit. Kooperatiivilla tarkoitetaan osuuskuntaa, johon jäsenet ovat liittyneet maksamalla jä- senmaksun. Osuuskunnan tarkoitus on hel- pottaa jäsentensä toimeentuloa tai elinkei- non harjoittamista. Esimerkiksi Luujärvelle vuonna 1931 perustettu ”Ribkoop”, ”Kalas- tusosuuskunta” toimii edelleen.⁵⁸ Vastaavan- laisia kulutusosuuskuntia perustettiin vuo- sina 1926–27 lisää, joista ainakin neljä Po- noihin ja Jokangaan.⁵⁹

Ensimmäiset kollektiivit olivat yksinker- taisia, tuotannon pohjalta perustettuja yh-

teenliittymiä, joista käytettiin nimitystä PPO tai tovariscestva. Tuotantovälineitä eli po- roja sekä metsästys- ja kalastusvälineitä ei kollektivisoitu, vaan ne olivat edelleen yk- sityisomistuksessa. Työ sen sijaan tehtiin yhdessä ja myös laidun-, metsästys- ja ka- lastusalueita käytettiin kollektiivisesti. To- variscestva sai valtiolta tai kooperatiivilta poroja ilmaiseksi, ja nämä porot olivat yh- teisiä. Jäsenten porot olivat edelleen yksi- tyisomistuksessa, mutta kaikkien porot yh- distettiin suuriksi tokiksi, joita paimennet- tiin kollektiivisesti.⁶⁰

Vuonna 1928 Luujärvelle perustettiin sekä saamelais- että komikolhoosi. Kolhoosissa jäsenet omistivat yhteisesti tuotantovälineet. Kollektiiville tehtyjen työpäivien mukaan jäsenet saivat palkaksi tuotteita; vasta 1960- luvulla varsinaista rahapalkkaa. Ensimmäi- siä organisoituja kolhooseja oli saamelais-

47. Khazanov (1983) 84; TYKL 1.6.27/50.

48. Tatjana Lukjantsenko (1991) ”Die Samen in der UdSSR, teoksessa Tore Ahlbäck (ed.) *Saami Religion*, Åbo: The Donner Institute for Research in Religion and Cultural History, 228–229.

49. Tanner (1928) 207; Slezkine (1994) 132, 143; Markku Kangaspuro (2000) *Neuvosto-Karjalan taistelu itsehallinnosta. Nationalismi ja suomalaiset punaiset Neuvostoliiton vallankäytössä 1920–1939*, Bibliotheca Historica 60, Helsinki: SKS, 9.

50. Eidliz (1979) 36, 41–42; Kauppala (1998) 18.

51. Tällä hetkellä näitä pieniin pohjoisiin kansoihin kuuluvia kansoja on 30. Ne eivät ole ainoita Venäjän vähemmistö- tai alkuperäiskansoja, mutta ainoita joil- la oli neuvostoaikana tiettyjä kansallisuuteen perus- tuva etuoikeuksia, kuten ilmaiset lääkkeet ja ilmainen koulutus. Ks. Pavel Suliandziga & David Henry (1998) *Environmental problems affecting the traditional lifestyles of indigenous peoples in the Russian North, A Seminar Report, Moscow March 1998*, Moscow: Raipon, Goskomsever, UNEP/GRID-Arendal, Arctic Council, Indigenous Peoples’ Secretariat, 9; Tuisku (1999) 73.

52. Eidlitz (1976) 41–42; Slezkine (1994) 150–154, 187.

53. Pika (1996), ”The Small Peoples of the north: From primitive communism to ”real socialism”, teoksessa Alexander Pika (ed) 22–23; Krupnik (1992) ”Classification of Siberian Nomadism: Traditional Patterns and Modern Transformation, teoksessa *Sedentary and/or Migratory Life in the North, The 6th International Abashiri Symposium*, Abashiri, 33; Slezkine (1994) 271–272.

54. Eidliz (1979) 36, 41–42; Kauppala (1998) 18.

55. Eidliz (1979) 59–61; Slezkine (1994) 337.

56. TYKL 1.6.27/67, 69.

57. Slezkine (1994) 154.

58. TYKL 1.6.27/61.

59. Luujärven poronhoitajista osuuskuntaan kuului vuonna 1927 jo 87 %; Kiseljev – Kiseljeva (1979) 49.

60. Eidlitz (1976) 130–131.

ten poronhoitokolhoosi ”Poronhoitaja” Semioistrovessa, niemimaan itäosissa, jonka nimi muutettiin myöhemmin ”Punaiseksi tundraksi”. Luujärvellä perustettiin vuonna 1929 artteli nimeltä ”Lapari”, mutta nimi muutettiin vuoden sisällä ”Tundraksi”.⁶¹ Myöhemmin arttelista⁶² muotoutui poronhoitokolhoosi ”Tundra”, johon liittyivät saamelaiden lisäksi myös komit, nenetsit ja venäläiset. Poroja sillä oli vuonna 1937–38 4 270.⁶³

1930-luvulla poronhoitokolhooseja perustettiin useille paikkakunnille. Kollektivisointi saatettiin loppuun vuoteen 1940 mennessä ja tällöin saamelaisia oli mukana 11 kolhoosissa.⁶⁴

Kulakkien ilmestyminen tundralle

Pohjoisessa oli paikoitellen suuriakin taloudellisia eroja asukkaiden välillä. Poronhoitajat jaettiin riistäjiin eli varakkaisiin kulakkeihin sekä keskivarakkaisiin ja työtätekeviin köyhiin sen mukaan, kuinka suuri heidän poroelonsa oli. Rikkaat poronomistajat eli kulakit tuli likvidoida myös henkisesti ja fyysisesti. Mitään yhtenäistä kriteeriä kulakille ei ollut, vaan paikallisviranomaiset saivat määrätä kulakin kriteerit. Yleisesti yli 500 poroa omistaneet laskettiin riistäjiin, joskus määräksi riitti vain 300 poroa. Tähän yli 500 poroa omistaneiden luokkaan kuului 8 % pohjoisen talouksista.⁶⁵ Vuonna 1926 Luujärven talouksista laskettiin 60 % köyhiksi, joilla oli alle 100 poroa. Keskivarakkaiden, 101–300 poroa omistaneiden osuus oli 30 % ja 10 % oli rikkaita kulakkeja, joilla oli siis yli 300 poroa. Talouksista 19 omisti yli 600 poroa ja suurimmat tokat kuuluivat kolmelle perheelle.⁶⁶

Rikkailla poronomistajilla oli köyhempää siitan jäseniä, usein sukulaisia, renkeinä.⁶⁷ Rengit saivat palkkaa joko paimentamisesta tai rahdin ajosta. Neuvostoviranomaiset näkivät yhteenliittymät köyhempien poronomistajien kanssa vain työvoimaan kohdistuneena riistona, josta työnantajaa tuli rangaista. Myös köyhien, porottomien sukulaisen auttaminen nähtiin vain ilmaisen työvoiman riistämisenä. Riistoa oli myös porojen lainaaminen tai myyminen työtä tai nahkoja vastaan. Luonnollisesti myös kau-

panvälittäjänä toimiminen oli riistoa.⁶⁸ Näitä rikkaita vastaan toimitettiin sulkemalla heidät kyläneuvostojen ja kolhoosien ulkopuolelle ja viemällä heiltä äänioikeuden. Uuden talousjärjestelmän astuessa voimaan, köyhät saivat etuja ja luottoa kooperatiivilta, mutta rikkaat joutuivat luovuttamaan poronsa ilmaiseksi valtiolle tai kolhoosille.⁶⁹

Kaikki eivät halunneet liittyä kolhooseihin, vaikka niillä olikin houkuttelevia nimiä kuten ”Eteenpäin” tai ”Vapaaehtoisuus”. Yleensä köyhät tai vähän poroja omistaneet liittyivät ensin kollektiiveihin. Tästä johtui, että pienten kollektiivien taloudellinen perusta oli heikko. Suurin osa ihmisistä liittyi kolhooseihin pakosta, sillä Neuvostovallalla oli tehokkaita keinoja ihmisten pakottamiseksi kollektivisointiin. Kolhoosin ulkopuolelle jättäytyminen merkitsi myös sosiaalista syrjäytymistä, sillä kolhoosin jäsenen status merkitsi myös yhteiskunnallista statusta.⁷⁰ Kollektivisointia vastustaneiden elämä tehtiin sekä taloudellisesti että henkisesti mahdottomaksi. Kollektivisoinnin ulkopuolelle jääneet joutuivat maksamaan niin korkeita veroja, että heidän oli pakko liittyä mukaan. Lisäksi he saivat tuotteistaan muita huonomman hinnan mikäli pystyivät niitä myymään. Heiltä vietiin myös kaikki aseet, joita tarvitaan sekä porojen suojelemiseksi pedoilta, että metsästyksessä. Suurimpien poroelosten omistajat teurastivat porojaan protesteiksi.⁷¹ Koska komit omistivat suuria porotokkia, he ”kulakkeina” eli rikkaina riistäjinä joutuivat muita useammin kärsimään siitä, että eivät suostuneet luovuttamaan porojaan ensin vapaaehtoisesti. Kulakeiksi tuomitut vietiin työleirille, vankeilaan tai he menettivät henkensä.

Kuolan alueelta kollektivisoinnista ei ole tehty tutkimusta. Vuoden 1930 kollektivisointitilastoissa oli lueteltu kulakkien lukumääriä.⁷² Vanhemmat haastateltavat kertoivat miten isä vietiin pois, koska hän ei suostunut antamaan porojaan kolhoosille tai miten poronhoitoperheiden päät joutuivat esimerkiksi työleirille rangaistukseksi siitä, että perheillä oli paljon poroja.⁷³

Pohjoisten asioiden komitea vastusti aluksi turhaan pohjoisten alueiden kollektivisointia. Kollektivisointia alettiin perustel-

la teoreettisesti sillä, että se ratkaisee monimuototalouden ongelman, jossa eri elinkeinojen välillä oli ristiriitoja. Poronhoito, metsästys ja kalastus vaativat erilaisia olosuhteita eri aikoina; talvella tundralla metsästettiin ja kalastettiin, mutta poronhoidon kannalta edullisinta oli asua talvella metsäalueilla. Kollektiivissa voitiin muodostaa kuhunkin toimintaan erikoistuneita prikaateja. Erikoistumisen piti myös ratkaista nomadismien ongelma eli asettaa perheet asumaan vakituisesti kyliin.⁷⁴

Kollektivisointi merkitsi loppua saamelaisien perinteiselle puolinomadiselle elämäntavalle ja valtiojohtoisen teollisuuden ja elinkeinotoiminnan tuomista niille alueille, jotka tähän asti olivat olleet kansallisten vähemmistöjen käytössä. Porot sekä työvälineet jouduttiin luovuttamaan kollektiivien yhteisomistukseen. Porolaitumet ja porojen muuttoreitit oli jaettava ja organisoitava suurten, 2 000–3 000 päätä käsittävien tokkien tarpeisiin. Poronhoitotyöt oli aikaisemminkin tehty yhdessä, sillä suvun jäsenet toimivat yhdessä. Myös päätökset tehtiin yhdessä vaikka porot olivat yksityisomistuksessa. Kollektiiveissa poronhoitotyö organisoitiin suoritettavaksi prikaateissa, jotka koostuvat yleensä 8–12 henkilöstä.⁷⁵ Prikaateissa oli yleensä mukana kaikkia kansallisuuksia, mutta myös pelkästään komi- tai saamelaisprikaatejakin oli. Kollektiiveissa poronhoitomalliksi otettiin komien tuottava suurporonhoitomalli, jossa eloa paimenettiin ympäri vuoden. Aluksi kollektiivien porot olivat kollektiivin tai sovhoosin omistuksessa, mutta vähitellen poronhoitajat saivat jälleen mahdollisuuden omistaa poroja.

Kollektivisoinnin jälkeen puolipaimentolaiselämää viettänyt saamelaisväestö siirtyi asumaan pysyvästi kyliin. Perinteiset sukualueet otettiin kollektiivin hallintaan. Samoin sukualueiden kalavedet oli jaettava kollektiivien kesken. Siirryttäessä ympäri- vuotiseen paimentamiseen kalastukselle ei enää jäänyt aikaa tai siitä huolehtivat erityiset kalastusprikaatit. Tästä kärsivät erityisesti saamelaiset, sillä kala oli tärkeä osa heidän ruokavaliotaan. Entisillä siita-alueilla on yhä edelleen merkitystä ihmisten identiteetin kannalta. Poronhoitoprikaati voi-

daan valita sen perusteella, että se sijaitsee suvun entisillä nautinta-alueilla, ”kotiseudulla” kuten eräs haastateltava sanoi.⁷⁶

Kuolaan oli 1940- ja 1950-luvulla perustettu lukuisia pieniä kolhooseja, jotka toimivat poronhoidolla ja/tai kalastuksella.

61. Murmanskin oblastin valtion arkisto, Kirovin aluearkisto, fond 137, op.1,2,3, 13. TYKL 1.6.27/30, 36, 51, 65.

62. Arttelissa tuotantovälineet olivat yksityisomistuksessa ja työ tehdään yhdessä. Artteleita oli periaatteessa jo ennen neuvostovaltaa, jolloin ihmiset liittyivät artteliin tehdäkseen jotain tuottavaa työtä yhteistyössä. Työ tehtiin yhdessä, saalis jaettiin joko tasan tai tuotantovälineiden suhteessa. Muu eläminen ja toiminta olivat yksityisellä pohjalla. Arttelilla ymmärretään myös kolhoosien korkeinta muotoa, yhteenliittymää, jossa tuotantovälineet olivat yhteisomistuksessa. Eidlitz (1976) 131; Pika 1996, 20.

63. Lukjantsenko (1971) 20; Lukjantsenko (2000) 16; Murmanskin oblastin valtion arkisto, Kirovin aluearkisto fond 132, 1,8.

64. Lukjantsenko (2000) 16.

65. Eidlitz (1976) 105; M.A. Sergeev (1955), *Nekapitaliceskij pu' razvitija malyh narodov Severa, Tudy Instituta etnografii AN SSSR, novaja serija t. XXVII*, Moskva-Leningrad, 348 < ref. Tuisku (1999) 83.

66. Kiseljev – Kiseljeva (1979) 47. Kirjoituksesta ei kuitenkaan käy ilmi kuinka monelle perinteisen siitan perheelle, poronomistajalle tai sukupolvelle ne ja kautuivat. Ainakin yhden perheen päämiehet joutuivat työleirille, ks. TYKL 1.6.27/51.

67. Saamelaisien tapana oli huolehtia köyhistä sukulaisista ja siitan jäsenistä. Ks. Nemiroitj-Dantjenko 1877 < ref. I.F. Ušakov – S.N. Dazinski (1988) *Lovozero. Goroda i rajony Murmanskoj Oblasti*. Murmansk: Murmanskoe knistsnoe izdatel'stva, 59.

68. Tuisku (1999) 84; Slezkine (1994) 193.

69. Eidlitz (1976) 110.

70. Slezkine (1994) 202; Sheila Fitzpatrick (1994) *Stalin's peasants. Resistance and survival in the Russian village after collectivisation*, Oxford: Oxford University Press, 11; Caroline Humphrey (1995) ”Introduction”, *Cambridge Anthropology* 18; 1, 7.

71. Esim. Slezkine (1994) 192–193, 203.

72. Sen mukaan sekä Luujärvellä että Ivanovkassa oli kuusi kulakkia, Krasnoseljessä ja Voronjessa kummasakin yksi sekä Semiostrovoessa kaksi. Saman tilaston mukaan komien asuttaman Krasnoseljen kylän kollektivisointiprosentti oli 100, Ivanovkan 87,8, Voronjen 51,5 mutta Luujärven vain 42,9 %. Ks. Murmanskin oblastin valtion arkisto, Kirovin aluearkisto, fond 142, 4.1, sivu 31b; Kiseljev – Kiseljeva kirjoittaa nimeltä mainiten Semiostrovoessa kahden kulakin, Saharovin ja Melentjovin, agitoineen kollektivisointia vastaan. Ivanovkassa Anufrievin veljekset teurastivat 200 poroa kesällä 1930 sanoen, että parempi on, että sudet syövät ne kuin Neuvostovalta. Kiseljev – Kiseljeva (1979) 58.

73. TYKL 1.6.27/49, 51.

74. Slezkine (1994) 205.

75. Eidlitz (1976) 141.

76. TYKL 1.6.27/50, 53.

Niiden omistama poromäärä oli pieni ja niitä pidettiin kannattamattomina. Vuonna 1957 Neuvostoliiton kommunistisen puolueen keskuskomitea ja ministerineuvosto laativat säädöksen, joka koski pohjoisten kansojen kulttuurin ja talouden kehittämistoimenpiteitä. Sen mukaan paikallisten viranomaisten piti ottaa paikalliset luonnon, talouden ja väestön erityispiirteet huomioon turvattaessa taloudellista ja kulttuurista kehitystä. Erityisesti luontaiselinkeinojen, kalastuksen ja poronhoidon kehitykseen kiinnitettiin paljon huomiota. Tällä perusteella alettiin myös kollektiivikyliin rakentaa uusia asuntoja.⁷⁷

Kaikkia säädöksiä ei kuitenkaan noudatettu, vaan esimerkiksi poronhoitoa kehitettiin sen mukaan, miten se tuottaisi mahdollisimman paljon ottamatta huomioon alkuperäisväestön tai paikallisten asukkaiden tarpeita tai paikallisia ekologisia olosuhteita. Olipa kyse puuvillasta, vehnästä, poronlihasta tai mursuista, niin niitä piti tuottaa samalla tavalla.⁷⁸ Tuotantosuunnitelmat laativat sekä alueellinen toimeenpaneva komitea ja Neuvostoliiton kommunistisen puolueen aluekomitea, ei suinkaan paikalliset olosuhteet tunteva kolhoosi. Vuosittaisia määriä ja tavoitteita korotettiin ottamatta huomioon laidunten tai kalavesien kantokykyä tai työntekijöiden määrää. Karjataloudessa tämä näkyi siinä, että lehmien määrää nostettiin, mutta ei pidetty huolta siitä, mistä saataisiin karjan tarvitsema rehu. Näin monet pienistä kollektiivituloista tuottivat tappiota eivätkä niiden työntekijät tulleet toimeen sieltä saadulla palkalla. Haastateltavat puhuivat jopa ruokapulasta ja nählästä.⁷⁹

1960-luvun perspektiivittömyys

1960-luvulle tultaessa hallinto piti pohjoisten alueiden ihmisiä tiukasti kontrollissaan. Igor Krupnik kutsuu tätä rajavartioston hallinnoksi, sillä erityisesti raja-alueilla kuten Kuolan niemimaalla rajavartiosto päätti ihmisten liikkumisesta. Rajavartiosto kontrolloi kalastus- ja metsästysretkiä eikä esimerkiksi muiden perheenjäsenten sallittu lähtä mukaan tundralle.⁸⁰

Pieniä ja kannattamattomina pidettyjä

kolhooseja yhdistettiin 1960-luvulla suuremmiksi valtioneuvostoihin eli sovhooseiksi, joissa omaisuus kuului valtiolle ja työstä saatiin palkka. Entisiltä asuinpaikoilta oli muutettava pois, sillä elämä näissä pikku kylissä tehtiin mahdottomaksi lopettamalla palvelut. Valtiovallan intressinä oli tuhota näköalattomina pienet kylät ja koota väki helpommin hallittavissa olevaan muutamaan suureen kylään. Isot kylät oli helpompi varustaa kulkuyhteyksillä, kaupoilla, kouluilla, terveydenhoidolla ja muilla palveluilla. Asutuksen keskittämisessä ei ajateltu luontaiselinkeinojen, poronhoidon, metsästyksen ja kalastuksen, tarpeita. Väestön keskittämistä lisäsivät myös armeijan vaatimat lisäalueet sekä laajat vesistö- ja rakentamistoimet, jotka hukuttivat alleen saamelaiskylä, muun muassa Voronjan ja Tsalmi-Varren eli Ivanovkan. Perspektiivittömiksi tuomittujen kylien⁸¹ väestöä keskitettiin erityisesti Luujärvelle, jossa sijaitseekin toinen Kuolan alueen kahdesta suuresta poronhoitokollektiivista eli Tundra.⁸² Komienemmistöisen Krasnoseljen kylän sovhoosin nimeksi tuli ”Leninin muisto”, kun ”Punainen Tundra” ja ”Krasnoselje” -kolhoosit yhdistettiin. Krasnoseljen muutti väkeä erityisesti Ivanovkasta.⁸³

1970-luvulle tultaessa maaseudulla asuva saamelaisväestö oli keskittynyt neljään kylään; Luujärven ja Krasnoseljen lisäksi Joonaan ja Tulomaan, joiden kolhoosit harjoittivat karjanhoitoa ja vihannesviljelyä.⁸⁴

Pois tundralta

Poronhoidossa kehitys merkitsi myös sitä, että Neuvostovalta halusi ns. tuottamattomat ihmiset pois tundralta poronhoidon parista. Vastaava, talouden ja kulttuurin erottaminen toisistaan tapahtui koko entisen Neuvostoliiton poronhoitajakansojen keskuudessa.⁸⁵ Tähän asti poronhoitajaperheet olivat asuneet tundralla yhdessä siihen asti, kun lapset menivät kouluun. Lapset vietiin, usein ummikkoina venäläiseen lastentarhaan, kouluun ja asuntolaan. Tällainen asuntolajärjestelmä on ollut tehokas vähemmistökielen ja -kulttuurin tuhoaja.

Neuvostovalta ei ymmärtänyt perheen roolia poronhoidossa, vaan siirsi vaimon ja

lapset asumaan kylään, koska he eivät tämän näkemyksen mukaan tuota, vaan ainoastaan kuluttavat tundralla – siis siellä missä poronhoitoa harjoitettiin. Tundralle jäivät poronhoitajamiehet. Poronhoitoon kehitettiin ns. vuoropaimennussysteemi, jotta miehet olisivat vuorollaan kotona perheen luona, ja vuoroin töissä. Tundralle jäi prikaatiin poronhoitajien lisäksi tsumrabortnitsa eli kotaemäntä, jonka tehtävänä oli huolehtia ruuanlaitosta, siivouksesta sekä vaatteiden ompelemisesta ja korjaamisesta. Hän oli yleensä jonkun poronhoitajan puoliso. Muut poronhoitajat joutuivat asumaan erossa perheestään pitkiäkin aikoja.⁸⁶

Valtio ei nähnyt tässä poronhoitoa kokonaisuutena, vaan poronhoitoa olivat ainoastaan miehille kuuluvat työt. Naisten tekemät työt kuten teurastuksissa auttaminen, ruuan valmistus, poronhoidossa tarvittavien erikoispukimien valmistaminen ja työvaatteiden korjaaminen ovat tätä näkymätöntä, ei-arvostettua puolta. Tärkeä osa naisten työtä on ollut erilaisten työpukimien kuten maalitsojen eli umpiturkkien ja jalkineiden valmistaminen poronhoitajille.⁸⁷

Tästä on johtunut muun muassa se, että poronhoitoon liittyvät perinteet katkesivat monella tapaa; jopa poronlihan käsittelytaito unohtui, sillä teurastuksesta eivät huolehtineet poronhoitajat vaan ulkopuoliset työntekijät. Lihan konservointi kuivattamalla, suolaamalla tai savustamalla oli haastattelujen perusteella tuntematonta eikä myöskään poron sisäelimiä tai verta enää käytetty ruuaksi. Vielä 1990-luvulla oli puutetta poronhoitoa, sillä sovhoosit myivät ne mieluummin keskitetysti nahkatehtaisiin kuin oman kylän nahkaompelimoon materiaaliksi. Keskittyminen ja tehokkuus ratkaisivat, yksilöllisyydellä eikä paikalliskulttuurin tarpeilla ollut tilaa.⁸⁸

Perinteisen, luontosidonnaisen elämäntavan katkeaminen on johtanut moniin vakaviin ongelmiin. Sen lisäksi, että valtio katkaisi perheen ja poronhoidon yhteyden, syrjäytti perheen poronhoidosta, saamelaisväestö syrjäytyi myös toisella tavalla. Kun kollektivisoinnissa väestöä keskitettiin tiettyihin kyliin, niin muuttajilla, usein saamelaisilla oli vaikeuksia löytää työtä. Tuttujen

elinkeinojen, poronhoidon ja kalastuksen parista ei riittänyt kaikille enää työtä. Keskitäminen toi omat etunsa, sillä tarvittiin vähemmän työntekijöitä. Erityisesti poronhoidon työpaikat Luujärvellä olivat jo komien hallussa. Työttömyys, alkoholismi ja odotettavissa olevan eliniän lasku ovat Kuolan saamelaisten keskuudessa vakavia ongelmia.⁸⁹

Tuottamattoman väestön siirtäminen pois poronhoidosta kyliin vaikutti monella tavalla yhteisöön ja elinkeinoon. Ensinnäkin se eriytti perheen jäsenet eri maailmoihin. Kun lapset eivät enää seuranneet poronhoidon mukana, eivät nähneet sitä läheltä eivätkä kasvaneet ammattiin ja sen arvoihin, on myöhemmin ollut vaikeuksia löytää uusia poronhoitajia jatkamaan työtä. Vanhemmat eivät näin pystyneet siirtämään lapsilleen omia taitojaan, arvojaan ja perinteitään. Poromiehen ammatti ei ole suosittu eikä poromies ole toivottu aviopuoliso osaksi siksi, että hän viettää suuren osan ajasta tundralla.⁹⁰ Perheen perustaminen on osoittautunut saamelaismiehille vaikeaksi, sillä 1990-luvun alkupuolella jo yli 60 % avioliittoikäisistä saamelaismiehistä eli naimat-

77. Eidliz (1976) 147–150; Lukjantsenko (2000) 17.

78. Slezkine (1994) 196, 277.

79. Lukjantsenko (2000) 17; TYKL 1.6.27/30, 65.

80. Igor Krupnik (1992) 34.

81. Näitä olivat saamelaiskylät Chudzjavr, Jokanga, Varzino, Lumbovka ja Ponoj.

82. Tundraan yhdistettiin Chudzjaurin Eteenpäin, Varzinon Bolsevikki ja Voronjan Vapaaehtoinen.

83. TYKL 1.6.27/30, 31; *80 let selu Krasnočel'e* (2001) 2–4.

84. Asuttamista ei mitenkään suunniteltu, vaan esimerkiksi Luujärvelle muuttaneet joutuivat vuosikausia asumaan sukulaisten luona ennen kuin saivat oman asunnon. Saamelaisten asumistaso pysyi huonona verrattuna muihin väestöryhmiin. 1970-luvulla Luujärvelle alettiin rakentaa kerrostaloja, sillä suunnitelmien mukaan 70 % väestöstä olisi pitänyt asua kerrostaloissa jo vuonna 1980. TYKL 1.6.27/30, 31, 55, 56, 65. Ks. myös Antonova (1992) 171.

85. Tuisku (1999) 93–95.

86. TYKL 1.6.27/28, 29, 34, 46, 56.

87. TYKL 1.6.27/28, 29, 34, 46, 56; Tuisku (1999) 126–127.

88. TYKL 1.6.27/28, 55, 56, 67, 68, 69.

89. TYKL 1.6.27/68; Lazarev – Patsija (1991) 205.

90. Ruotsala (2000) ”Voiko kulttuurin ja talouden erottaa?”, teoksessa Irja Seurujärvi-Kari (toim.) *Beaivvi mánát. Saamelaisten juuret ja nyky aika. Tietolipas* 164, Helsinki: SKS, 272.

tomana. Monet asuntolassa kouluaikansa viettäneet eivät ole oppineet perhemallia.⁹¹

Poronhoito on 1990-luvulla kokenut uuden murroksen, siirtymisen markkinatalouteen. Uuden talousjärjestelmän asettamien vaatimusten, markkinoiden lisäksi poronhoidon tulevaisuutta uhkaa toinen ongelma; mistä saada riittävästi uusia työntekijöitä. Markkinatalouteen siirtyminen on ollut vaikeaa ja perinteisen luontaiselinkeinon merkitys on tässä tilanteessa ollut monille elintärkeä. Kun Kuolan poronhoitokylissä eletään tälläkin hetkellä markkinatalouden ulkopuolella, niin resiprookkinen, vastavuoroinen tavaranvaihto on tärkeä osa yhteisön sosiaalista järjestelmää. Se pitää yhteisöä koossa, ja se myös pitää sen jäsenet hengissä. Tällä hetkellä poronhoidon kulttuuriset ja sosiaaliset merkitykset ovat sen taloudellisia merkityksiä tärkeämpiä.⁹² Ruotsissa ja Norjassa poronhoito on saamelaisen yksinoikeus. Poronhoito on myös Suomessa yksi saamelaisuuden symboleista, vaikka vain osa saamelaisista harjoittaa poronhoitoa, ja poronhoitajista suurin osa on suomalaisia. Luonto on sama kaikille poromiehille, mutta Pohjoismaissa poromiehillä on varaa käyttää hyväksi tekniikkaa. Silti luonto yhä edelleen määrää milloin lähdetään porometsään ja milloin sieltä palataan kotiin. Poronhoito on tärkeä osa pohjoista identiteettiä, myös monille sellaisille, jotka eivät itse sitä harjoita. ■

91. Lazarev – Patsija (1991) 205; Larissa Avdeeva (2000) ”Kuolan saamelaisen puheenvuoro”, teoksessa Irja Seurujärvi-Kari (toim.) *Beaivvi mänät. Saamelaisen juuret ja nyky aika. Tietolipas* 164, Helsinki: SKS, 275–276.

92. Ruotsala (2000) 263–264, 273.